

УДК 3.372.378

КАТЕРИНА ТКАЧЕНКО

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Розглядаються особливості формування професійно-комунікативних якостей вчителя початкових класів, проаналізовано їх складові. Описана структура комунікативної компетенції.

Ключові слова: *компетенція, комунікація, професійно-комунікативна компетенція, мова, мовлення.*

Постановка проблеми. Сьогодні Україна переживає часи різких змін, політичного, економічного, соціального характеру. Відбуваються зміни і в царині новітніх технологій, все більше уваги приділяється можливостям Інтернету, засобам масової інформації взагалі. Все це не могло не відобразитися на сфері освіти.

Так наприклад «результати експериментів методистів різних країн свідчать про підвищення рівня розвитку вербального інтелекту сучасних молодших школярів. Головними чинниками цього феномена вважають зростання освітнього і матеріального рівня сучасного суспільства: розвиток засобів масової інформації, появу ефективних навчальних технологій, пов'язаних з переосмисленням наукових ідей Л. Виготського (стратегія формування психічних процесів дитини), О. Леонтьєва (теорія діяльності), П. Гальперина (теорія поетапного формування розумових дій), Д. Ельконина (концепція навчальної діяльності) та інших. Важливим чинником реалізації зазначених технологій є прискорення фізичного розвитку (акселерація) сучасних дітей, функціональні можливості яких відповідають тим, котрі 50 років тому були властиві особам старшим на 1–2 роки» [1, с. 85]. Тож з вищесказаного, можна зробити висновок, що у зв'язку з пріоритетністю освіти для подальшого розвитку країни, її проблеми щодо якості освіти, набувають особливої актуальності, що тим самим обумовлює необхідність модернізації початкової освіти, її змісту ті структури, вдосконалення та використання новітніх технологій.

Зв'язок проблеми дослідження із науковими та практичними завданнями. Сучасна початкова освіта вимагає переосмислення самої структури професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Особливо нас цікавить професійно-комунікативний аспект даної проблеми, адже зміст сучасної початкової освіти

розвивається в напрямку зміни пріоритетів з надбання теоретично спрямованих знань з різних предметів на формування комунікативних, загально-навчальних умінь та навичок, розвиток в учня самостійності навчальних дій, що є рішенням запитів сучасного суспільства щодо необхідності озброєння учня основними уміннями та навичками гармонійно взаємодіяти з технологічним суспільством, що швидко розвивається та для забезпечення її здатності швидко реагувати на запити часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми. Цій проблемі приділяють увагу такі вчені як В. Будає, В. Волкова, М. Каган, О. Комар, О. Пехота, О. Пометун, Н. Побірченко, І. Яковлев, М. Пентиліук, Л. Мацько, О. Горошкіна, В. Мельничайко, К. Плиско, Е. Г. Азімов та інші. Головною ідеєю нашого дослідження є погляд науковців на те що, комунікація і компетентність в підготовці майбутніх фахівців і в сучасному суспільстві взагалі, стає рушійною силою розвитку як особи майбутнього фахівця так і суспільства.

Виділення невирішених частин в проблемі дослідження. Одним з важливих аспектів формування ціннісних пріоритетів майбутніх вчителів початкових класів, є виявлення професійно важливих якостей. Ми виходили з того, що система ціннісних пріоритетів має певну специфіку. До професійно важливих якостей вчителя початкових класів ми відносимо емоційно-позитивну стійкість, креативність, професійно-педагогічне мислення, педагогічну імпровізацію. Щодо завдань й умов педагогічної діяльності, специфіка професійних якостей вчителя початкових класів полягає в конкретній реалізації моральних принципів, у відношенні вчителя до учня з позиції виховання особистості.

Формулювання **мети** статті. Розглянути особливості формування професійно-комунікативних якостей вчителя початкових класів, проаналізувати їх складові. Описати структуру комунікативної компетенції.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Так, Е. Г. Азімов та А. Н. Щукін розглядають професійну компетенцію як «здатність вчителя до успішної професійної діяльності. Ця компетенція передбачає наявність знань з дидактики, психології, мовознавства, психолінгвістики та інших наук, значимих для діяльності педагога, володіння професійними уміннями, а саме конструктивними, організаційними, гносеологічними й комунікативними. На думку вчених, професійна компетенція включає чотири види компетенції:

– мовну компетенцію, яка надає уявлення про систему мови та про уміння користуватися нею для розуміння мовлення інших людей, вираження власних думок в усній або письмовій формах, а також аналізу мовлення учнів з точки зору його відповідності нормам мови що вивчається;

– мовленнєву та комунікативну компетенції, які забезпечують здатність користуватися мовою як засобом спілкування у різних його сферах та різних ситуаціях;

– методичну компетенцію, яка дозволяє користуватися мовою у професійних цілях, навчати мови» [3, с. 138].

На думку Л. І. Морської, «професійна компетенція педагога – це система професійних знань та вмінь, ціннісних орієнтацій особистості в соціумі, культурі, що проявляється в мовленні, стилі спілкування, ставленні вчителя до себе, своєї практичної діяльності. На думку вченої, професійна компетенція вчителя іноземних мов охоплює п'ять сфер: мотиваційно-ціннісну, когнітивну, рефлексивну, операційно-діяльницьку, інформаційну. В рамках кожної із сфер виділено такі компоненти, як: предметна, комунікативна, методична, особистісна, інформаційна компетенції. Також автор зазначає, що інформаційна компетенція вчителя іноземних мов органічно поєднується з кожним компонентом у розробленій структурі, утворюючи інформаційно-предметну, інформаційно-комунікативну, інформаційно-методичну та інформаційно-особистісну компетенції» [3, с. 138].

В дослідженні Н. В. Кузьміної виокремлено п'ять груп якостей, зумовлених відповідними видами діяльності вчителя: гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські [8].

З вищесказаного можемо зробити висновок, що в будь-якому розумінні перш за все для вчителя початкових класів одним з найголовніших факторів його професіоналізму є комунікативна спроможність, вміння просто й доступно, донести до учня необхідний обсяг інформації. Вчитель повинен вміти не тільки знаходити особистий підхід до учня а й за допомогою своїх професійно-комунікативних якостей впливати на нього.

У більшості випадків, науковці, в структурі комунікативної компетенції виділяють 4 компоненти: «граматичної (слова і правила), соціолінгвістичної (правильність), дискурсивної (зв'язність і логічність) та стратегічної (доречне використання комунікативних стратегій) компетенцій» [5, с. 247]. У Державному стандарті базової і повної середньої освіти наголошується на таких складових комунікативної компетенції, як мовна, мовленнєва, соціокультурна і діяльнісна (стратегічна) [2].

На думку Є. В. Руденського, комунікативна компетентність особистості складається з таких здатностей:

– здійснювати соціально-психологічний прогноз комунікативної ситуації майбутньої взаємодії;

– адаптуватися до соціально-психологічної атмосфери комунікативної ситуації;

– здійснювати соціально-психологічне управління комунікативною взаємодією [7, с. 101].

І. А. Зимняя виділяє три групи компетентностей:

– компетентності, які стосуються самого себе як особистості, як суб'єкта життєдіяльності;

– компетентності взаємодії людини з іншими людьми;

– компетентності діяльності людини, які проявляються у всіх її типах і формах [4, с. 53].

Таким чином майбутній вчитель початкових класів в своїй професійній діяльності повинен не тільки вміти знайти спільну мову з дітьми, з їх батьками а й бути в змозі виховати здатність до комунікації у своїх учнів, а це вимагає від майбутнього фахівця компетенції у всіх формах і типах його діяльності.

Так, І. А. Зязюн наголошував на тому, що майбутній вчитель повинен працювати “над таким синтезом якостей і властивостей особистості, які дадуть змогу без зайвого емоційного напруження здійснювати свою професійну діяльність: педагогічний оптимізм, впевненість у собі як в учителіві, відсутність страху перед дітьми, вміння володіти собою, відсутність емоційного напруження, наявність вольових якостей (цілеспрямованість, самовладання, рішучість)” [6, с. 50].

Висновки з дослідження. Надасть можливість з більшою ефективністю сформувати у студентів ціннісні пріоритети під час професійної підготовки розвиток таких професійних якостей майбутнього вчителя початкових класів, як професійна креативність, компетентність, емоційно-позитивна стійкість та педагогічна імпровізація. Ми вважаємо за необхідне наголосити, що формування та розвиток цих якостей надасть можливість майбутньому вчителіві початкових класів стати справжнім фахівцем та зробити можливим професійно здійснити виховання, навчання та розвивання. Проаналізувавши результати праць вітчизняних та зарубіжних науковців стосовно поняття мовної компетенції та комунікативної компетентності ми дійшли висновку, що всі дослідники розглядали різні аспекти даних термінів. У своєму дослідженні ми можемо запропонувати своє визначення терміну комунікативна компетентність. У нашій роботі під цим терміном ми будемо розуміти знання мови, розуміння чужого мовлення, формулювання своїх думок, уміння будувати свої висловлювання таким чином, щоб вони були правильними й зрозумілими слухачу, грамотне формулювання своїх думок. Більш того, щоб реалізувати комунікативну спроможність, майбутній учитель початкових класів повинен не тільки грамотно говорити, але й вміти забезпечити ефективне протікання комунікативного процесу. Таким чином, по-новому, багато в чому, ставлять проблему

професійно важливих якостей особистості вчителя початкових класів, можливості, що відкриваються, і нові перспективи поліпшення професійної підготовки вчителів початкових класів. Тим більше, що зараз цю проблему розглядають не тільки з точки зору виявлення та оцінки, а й формуванні розвитку професійно важливих якостей особистості вчителя початкових класів.

Список використаних джерел

1. Гальченко М. Формування цінностей учнів раннього шкільного віку засобами навчального процесу / М. Гальченко // Вісник інституту розвитку дитини. Серія : Філософія. Педагогіка. Психологія : Збірник наукових праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 14. – С. 84-92.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392
3. Кміть О. В. Структура та зміст професійної компетентності вчителя англійської мови початкової школи / О. В. Кміть // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2011. – № 79 – С. 138-140.
4. Коць М. О. Комунікативна компетентність як складова професіоналізму майбутнього педагога / М. О. Коць // Практич. психологія та соц. робота. – 2007. – № 1. – С. 52–55
5. Оліяр М. Шляхи формування комунікативної компетенції майбутніх учителів початкових класів / М. Оліяр // Гірська школа українських карпат. – 2010-2011. – №6- 7. – С. 245-250.
6. Педагогічна майстерність: Підручник / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.
7. Руденский Е. В. Коммуникативная компетентность личности / Е. В. Руденский // Социальная психология : курс лекций. – М : ИНФРА-М, 1998. – С. 100–109.
8. Щербаков А. И. Совершенствование системы психологического образования / А. И. Щербаков // Вопросы психологии. – 1981. – № 5. – С. 13–18.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2013

Ткаченко Е.

Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого, Украина

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНЫХ КАЧЕСТВ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Рассматриваются особенности формирования профессионально-коммуникативных качеств учителя начальных классов, проанализированы их составляющие. Описана структура коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: компетенция, коммуникация, профессионально-коммуникативная компетенция, язык, речь.

Tkachenko K.

Cherkasy National University of Bohdan Khmelnytsky, Ukraine

FEATURES OF THE PROFESSIONAL AND COMMUNICATIVE QUALITIES OF PRIMARY SCHOOL TEACHER

Article features in the formation of professional communication skills elementary school teacher, analyzed their constituents. We describe the structure of communicative competence.

Keywords: competence, communication, professional and communicative competence, language, speech.